

І. М. Шульга

Національний аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»

ЗАВДАННЯ ТА СТРУКТУРА АДАПТАЦІЙНО-КОРЕКТУВАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ 1 КУРСУ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ

У статті розглянуто проблеми входження іноземних студентів до академічного простору навчального закладу, запропоновано структуру адаптаційно-коректувального тренінгу з російської мови, обґрунтовано необхідність формування загальнонавчальних умінь, умінь самоконтролю та самокорекції.

Ключові слова: іноземні студенти, адаптаційно-коректувальний тренінг, російська мова, загальнонавчальні вміння.

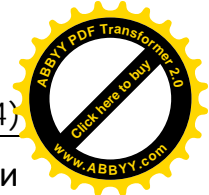
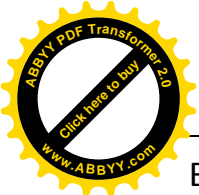
Постановка проблеми. Підготовка кваліфікованих кадрів для зарубіжних країн є одним із провідних шляхів входження України до світового і європейського освітнього простору. Розробка методичних засад професійної підготовки цього контингенту студентів потребує спеціальної уваги фахівців вищої школи.

Наріжним каменем удосконалення освіти іноземних громадян є система підготовки з мови навчання, бо вона є основою формування вмінь спілкування в особистісно значущих сферах комунікації, зокрема професійній. Студенти нефілологічного профілю становлять одну з найбільших груп іноземців, що навчаються у ВНЗ України.

Вступаючи на перший курс ВНЗ іноземні студенти мають володіти мовою навчання на рівні, що забезпечуватиме їх повноцінну участь у навчальному процесі, засвоєнні спеціальності, а також достатньо комфортне існування в соціокультурному просторі нашої країни. Залежно від регіону навчання певна кількість іноземних студентів обирає мовою отримання вищої освіти російську.

Відповідно до вимог до рівня наукованості іноземних студентів, що вступають до ВНЗ після підготовчого факультету, або таких, що мають підготовку з російської мови після навчання у середній школі на батьківщині, студенти повинні володіти мовою на рівні B1 (пороговий рівень або рівень незалежного користувача за європейською шкалою).

Утім результати вступного тестування, що обов'язково проводиться зі студентами-іноземцями під час прийому до ВНЗ, свідчать про недостатній рівень сформованості умінь володіння всіма видами мовленнєвої діяльності. Це стосується іноземців, що закінчили підготовчі факультети, бо строки навчання останнім часом скорочуються. Недостатній рівень володіння мовою демонструють і абітурієнти, які вступають до українських

ВНЗ без навчання на підготовчому факультеті. Переважно це громадяни країн СНД, що становлять досить новий але численний контингент (Туркменістан, Азербайджан).

Аналіз актуальних досліджень. Як свідчать дослідження [5], рівень мовної підготовки студентів з одного боку такий, що вони не потребують навчання на підготовчому факультеті в повному обсязі протягом року, а з іншого не можуть брати повноцінну участь у навчальному процесі через низький рівень володіння мовою. Результати вступного тестування доводять, що здебільшого це рівень А2 (рівень виживання за європейською шкалою або рівень першого семестру підготовчого факультету за традиційною системою оцінювання).

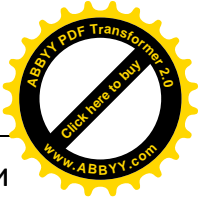
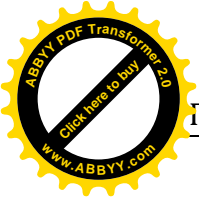
Повноцінна участь у навчальному процесі можлива лише за умов достатнього володіння мовою навчання та соціокультурного оточення, зокрема академічного простору ВНЗ. Обговорюється проблема інтенсивного коригування рівня наочуваності студентів з російської мови [5]. Разом з цим, виявляються проблеми не тільки недостатнього володіння загальнолітературною мовою, а й відсутність професійного тезаурусу, володіння спеціальною лексикою і вміннями спілкування в навчально-професійній сфері, що необхідні для засвоєння спеціальних дисциплін.

Існуючі програми з російської мови [6, 8] виділяють навчально-професійну сферу спілкування як головну і організують навчальний процес із урахуванням професійних комунікативних потреб студентів. Але такі програми спираються на рівень наочуваності, якого студенти мали б досягнути, засвоївши програму підготовчого факультету не тільки з загальнолітературної мови, а й із мови спеціальності.

Лише одна з існуючих програм [8] відзначає необхідність коректувального курсу для студентів-першокурсників, втім, на думку авторів, корекції потребують лише фонологічні та графічні навички.

Що стосується програм для початкового етапу навчання (підготовчих факультетів), що має забезпечити володіння мовою на рівні В1, то ситуація складається наступним чином. Програми [4] рекомендують кафедрам мовної підготовки вирішувати завдання міжпредметної координації і відбирати навчальний матеріал з наукового стилю мовлення та організувати його засвоєння для сприймання студентами матеріалу спеціальних дисциплін.

Однак поряд із цим у програмах присутній лише опис цілей навчання, мовний матеріал за аспектами мови (фонетика, лексика, граматики), вимоги до володіння видами мовленнєвої діяльності, структурно-синтаксичний мінімум для соціально-побутової і соціально-культурної сфер спілкування.

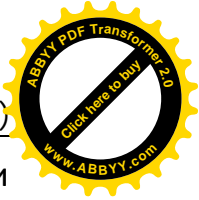
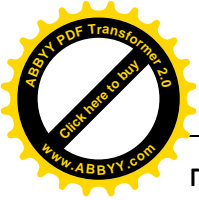
Навчання спілкування в науково-професійній сфері (вивчення мови спеціальності) організовано на підготовчому факультеті в другому семестрі відповідно до майбутнього профілю навчання іноземців (медичного, економічного, інженерно-технічного, філологічного тощо). Але спеціальність абітурієнта під час вступу до ВНЗ може бути частково скоригована або навіть повністю змінена. Тому мовна, професійна та соціокультурна адаптація іноземного студента 1 курсу до конкретної ситуації, в якій він опиняється, завжди є нагальною методичною проблемою.

Організація навчання на початковому етапі, роль російської мови в системі предметів підготовчого факультету розглядалась багатьма науковцями, зокрема Т. І. Капітоною, Л. В. Московкіним, Є. І. Мотіною, формування вмінь у видах мовленнєвої діяльності – М. Д. Зинов'євою, І. О. Зимньою, Л. С. Журавльовою, науково-методичні засади створення підручників – А. А. Арутюновим, М. М. Вятютневим, А. М. Щукіним, навчання аспектів мови – М. М. Галєєвою, В. І. Остапенко, З. М. Ієвлевою, О. П. Рассудовою. Але такий важливий етап засвоєння іноземними студентами мови навчання, як перший курс, не ставав предметом науково-методичних досліджень, він майже не вивчений з точки зору забезпечення повноцінної участі студента у навчальному процесі з урахуванням його комунікативних потреб і реальних можливостей, а також характеристик освітнього середовища, в якому він опиняється.

Мета статті – описати основні складові лінгвометодичної системи входження іноземного студента-першокурсника до освітнього процесу в конкретному ВНЗ. Практичною реалізацією такої системи має стати *адаптаційно-коректувальний тренінг* з російської мови, з якого буде починатись навчання на 1 курсі.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство розглядає отримання знань не як головну мету освіти, а підходить до процесу навчання з точки зору його подальшої суспільної та особистісної значущості [2]. Виховання необхідних для успішної соціалізації якостей, упевненості у власних силах, уміння приймати самостійні рішення знаходиться в центрі уваги особистісно орієнтованого навчання [10].

Сучасною педагогікою виокремлено основні чинники, що втілюють цей підхід у навчання. Це особистісний розвиток, розвиток основних компетенцій того, хто навчається, врахування індивідуальних особливостей, розвиток умінь навчатися – навчальних стратегій, пошук шляхів формування мотивації навчання, збільшення самостійності студента в процесі засвоєння навчального матеріалу. Як не дивно, але вирішальним чинником успішності навчання є не вдосконалення методики, а індивідуальні особливості, здібності, навчальні вміння студентів [2]. Тому

готовність іноземних студентів до навчання у ВНЗ визначається не тільки володінням аспектами мови і видами мовленнєвої діяльності, а й використанням розумових дій, що дозволяють маніпулювати навчальним матеріалом (у нашому випадку мовним) з метою досягнення певної комунікативної або освітньої мети [1, 9].

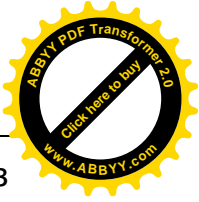
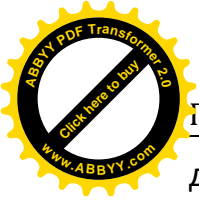
Під час навчання мови розвиток і саморозвиток має проходити у трьох напрямках: розвиток лінгвістичної компетенції, розвиток когнітивного стилю і розвиток мотиваційно-ціннісної сфери особистості [2]. Якщо перший напрямок достатньо розроблено в методиці викладання іноземних мов, зокрема російської як іноземної, то два інших лише декларуються як необхідні й актуальні. Це виявлено в результаті наших констатувальних зрізів рівня наукованості іноземних абітурієнтів.

Результати тестування іноземців під час вступу до ВНЗ (зокрема до ХНУ імені В. Н. Каразіна) свідчать про певний рівень засвоєння знань про систему мови (наявність лінгвістичної компетенції), сформованість мовленнєвих умінь. Наші спроби виявити когнітивні вміння та компенсаторні стратегії, актуальні в ситуації дефіциту лінгвістичних ресурсів, продемонстрували, що найуживанішою в такій ситуації стратегією є стратегія відмови, тобто неможливість продовжувати спілкування для здобуття нових знань (71% абітурієнтів, що брали участь у вступному тестуванні). Бажаючі навчатись на 1 курсі готові отримувати знання, запам'ятовувати інформацію, виконувати дії за алгоритмом, що надається викладачем. Діяльність такого характеру виконується досить успішно (з завданнями виконавчого характеру успішно впорались 62% тестованих). Втім розвиток комунікативної компетенції неможливий без розвитку розумових операцій.

На початку навчання у ВНЗ необхідна цілеспрямована лінгвокомунікативна адаптація іноземних студентів, яка потребує урахування багатьох чинників: аксіологічних, психологічних, дидактичних, лінгвістичних. Незалежно від конкретного фаху студента засобами російської мови необхідно формувати комплекс загальнонавчальних умінь, що дадуть змогу планувати, здійснювати, контролювати власну навчальну діяльність, коригувати її результати. Доцільно використовувати вже наявні у студентів стратегії навчальної діяльності та формувати нові, що будуть ефективними в ситуації дефіциту лінгвістичних ресурсів, в якій неминуче вимушені навчатись іноземці [2].

Комунікативна діяльність іноземних студентів 1 курсу відбувається в кількох комунікативних сферах спілкування: навчально-професійній, соціально-культурній, суспільно-політичній, діловій.

Ураховуючи програмні вимоги до рівня володіння мовою навчання, комунікативні потреби іноземних студентів-нефілологів, вважаємо за

доцільне запропонувати новий підхід до побудови навчального курсу з мови навчання, зокрема на етапі входження іноземних студентів до академічного простору кожного конкретного ВНЗ.

Головним завданням навчання на цьому етапі є, з нашої точки зору, формування в іноземних студентів комплексу загальнонавчальних умінь і компенсаційних (компенсаторних) стратегій, що дасть можливість здійснювати навчальну діяльність в ситуації дефіциту лінгвістичних ресурсів на 1 курсі факультетів нефілологічного профілю.

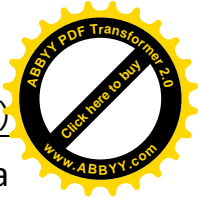
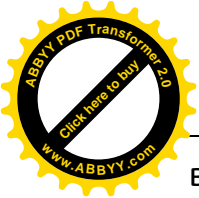
Незалежно від спеціальності студентів актуальними вміннями є, насамперед, вміння самоконтролю та самокорекції, наявність яких треба перевірити в першу чергу і постійно вдосконалювати.

Контроль і корекція здійснюються викладачем методом порівняння результату навчальної діяльності студента з еталоном, правильною відповіддю, зразком, які відомі викладачеві, але невідомі студентові. Дати можливість студенту здійснити самоконтроль і самокорекцію на початковому етапі навчання та в перші тижні основного (просунутого) етапу можна тільки надавши зразок, еталон виконання завдання та навчивши порівняльним діям.

Якщо студент неправильно виконав завдання, треба дати йому змогу зрозуміти, що саме спричинило помилку, і надати допомогу в її виправленні, дати підказку, наприклад, який саме фонетичний, граматичний, лексичний матеріал треба вивчити чи повторити, щоб уникнути подібних помилок у майбутньому. Пропонується наступний алгоритм діяльності студента. Відповідь студента позначимо літерою А, правильну відповідь – літерою В. Якщо А і В не співпадають, треба показати, в чому саме вони різняться. Наприклад, неправильне використання відмінкової форми після дієслова (студент спорит преподавателю) відсилає студента до підказки, яка, в свою чергу, переходить у виконання тренувальних дій, що забезпечують запам'ятовування правильної форми. Вправи, що організують навчальну діяльність позначимо літерою С. Тоді процес формування вмінь самоконтролю і самокорекції матиме такий вигляд: $A = B$ (правильне виконання завдання), або $A \neq B$ (неправильне виконання завдання), в останньому випадку потрібні посилання на С (граматичні правила, моделі, зразки правильного виконання).

Такі навчальні дії тренують розумову операцію співставлення й аналогії, що є однією з основних при здійсненні розумової діяльності [1], а також необхідною складовою формування вмінь самоконтролю й самокорекції.

Крім того, на початку навчання необхідно знайомство студентів 1 курсу з особливостями організації освітнього процесу, системою вищої освіти в Україні, головними характеристиками навчального закладу, який

вони обрали для отримання освіти, правами іноземних громадян та адміністративними вимогами до них.

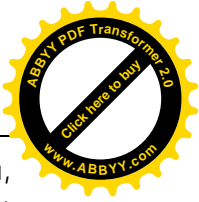
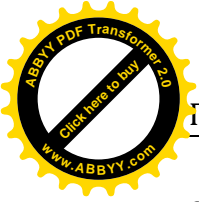
Поєднуючи розумово-пізнавальний і змістовий аспекти навчання, ми розробили методику формування вмінь самоконтролю та самокорекції в процесі засвоєння російської мови на матеріалі текстів, які за змістом важко віднести до комунікативних сфер, що виділяються існуючими програмами. Це тексти, за допомогою яких відбувається знайомство з освітнім середовищем, академічним простором конкретного ВНЗ. Це матеріали про організацію навчального процесу (хто є його учасниками, які є форми занять, види підручників, посібників, де можна знайти додаткову інформацію тощо). Студенти, що отримують таку інформацію та можуть оперувати нею засобами мови навчання (російської), швидше адаптуються в академічному просторі свого навчального закладу, краще засвоюють навчальний матеріал, що підтверджують наші спостереження та аналіз результатів навчального процесу.

Висновки. Навчальні матеріали з російської мови, з яких починається мовна підготовка іноземних студентів на 1 курсі, повинні поєднувати в собі функції формування загальнонавчальних умінь, зокрема головних розумових операцій (порівняння, аналогія та ін.) та функції формування освітнього середовища для іноземців, яке буде моделювати реальний академічний простір конкретного ВНЗ.

Перспективи подальших наукових розвідок. Лінгвокомунікативна адаптація іноземних студентів 1 курсу до навчання у ВНЗ потребує виокремлення набору необхідних і достатніх розумових операцій, загальнонавчальних умінь та переліку текстів, що формують освітнє середовище конкретного навчального закладу. Необхідно створення інваріантного списку умінь і переліку текстів, що будуть актуальними для іноземної нефілологічної аудиторії, і дадуть можливість діяти за алгоритмом «мінімізація з розширенням», де під розширенням розуміємо наповнення алгоритму лексичними одиницями та граматичними структурами, що актуальні для кожної конкретної спеціальності. Практичне значення здобутих результатів полягатиме у використанні запропонованої методики для вдосконалення процесу лінгвокомунікативної адаптації іноземних студентів 1 курсу нефілологічних спеціальностей ВНЗ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воровщиков С. Г. Учебно-познавательная компетентность старшеклассников: состав, структура, деятельностный компонент: [монография] / С. Г. Воровщиков. – М. : АПК ППРО, 2006. – 160 с.
2. Давер М. В. Мотивационно-стратегические аспекты личностно-ориентированного обучения языкам на начальном этапе / М. В. Давер. – СПб. : Златоуст, 2006. – 260 с.

3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання докт. пед наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

4. Навчальні плани та програми: (довузівська підготовка іноземних громадян): Ч. 2: Фізика. Хімія. Математика. Основи інформатики та обчисл. техніки. Креслення. Історія України. Російська мова. Українська і зарубіжна література. Основи психології. Образотворче мистецтво / [уклад. : Б. М. Андрущенко, Ю. М. Іваненко, Ю. О. Колтаков та ін.]. – К. : ІВЦ «Вид-во «Політехніка», 2005. – С. 73–132.

5. Петрушова О. В. Корректировочный курс грамматики в системе обучения иностранных студентов первого курса / О. В. Петрушова, И. И. Черненко, Я. Хуммедова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки: зб. наук. праць. – Х., 2012. – Вип. 20. – С. 128–135.

6. Программа по русскому языку для студентов-иностранцев основных факультетов высших учебных заведений Украины III-IV уровней аккредитации / [Н. И. Нагайцева, Т. А. Снегурова, С. Н. Чернявская и др.]. – Х., 2004. – 59 с.

7. Рябко Ю. А. Психологічна адаптація людини в умовах глобалізації суспільства / Ю. А. Рябко // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 2006. – № 1. – С. 68–74.

8. Тростинская О. Н. Программа по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов: учеб.-метод. комплекс / О. Н. Тростинская, Т. Н. Алексеенко, Е. В. Копылова. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2009. – 88 с.

9. Ушакова Н. И. Учебник по языку обучения для иностранных студентов в русле современной образовательной парадигмы. Теория и практика создания учебника по языку обучения для иностранных студентов вузов Украины / Н. И. Ушакова. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2009. – 263 с.

10. Якиманская И. С. Технология личностно-ориентированного образования / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 176 с.

11. Ясвин В. А. Образовательная среда. От моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – 2-е изд. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

РЕЗЮМЕ

И. Н. Шульга. Задачи и структура адаптационно-корректировочного тренинга по русскому языку для иностранных студентов 1 курса нефилологического профиля обучения.

В статье рассматриваются проблемы вхождения иностранных студентов в академическое пространство учебного заведения, предложена структура адаптационно-корректировочного тренинга по русскому языку, обоснована необходимость формирования общеучебных умений, умений самоконтроля и самокоррекции.

Ключевые слова: иностранные студенты, адаптационно-корректировочный тренинг, русский язык, общеучебные умения.

SUMMARY

I. Shulga. The tasks and structure of the Russian language adapting-correcting training for the first year foreign students of non-philological specialties.

The article deals with the problems of entering of foreign students to the academic environment of High School Institution, the structure of the Russian Language Adapting-Correcting training is offered, the necessity of forming the educational and self-control and self-correction skills has been proved.

Key words: foreign students, adapting-correcting training, Russian language, educational skills.